

Rafał Jaworski <https://orcid.org/0000-0003-2112-0063>

Akademia Piotrkowska

e-mail: rafal.jaworski@apt.edu.pl

Urzędy kuchni i stołu wielkksiążęcego na dworze litewskim Kazimierza Jagiellończyka

Cooking- and dining-related offices
in the court of Grand Duke Casimir Jagiellon

Abstrakt

Przedmiotem artykułu jest zakres kompetencji oraz obsada urzędów kuchni (tj. kuchmistrza (*magister coquinae*)) i stołu wielkksiążęcego – podczaszego (*pincerna* vel *subpincerna*), podstolego (*dapifer* vel *subdapifer*), krajczego (*incisor*) za panowania Kazimierza Jagiellończyka jako wielkiego księcia litewskiego (1440-1492). Analizując kariery osób piastujących urzędy formalnie związane z „obsługą” litewskiego władcy podczas posiłków, można dostrzec, że ich pozycja na dworze i w otoczeniu władcy była wyższa, niż wynikałoby to z prostej analizy *cursus honorum*.

Abstract

The topic of the article is the range of qualifications and staffing of offices related to the grand ducal court's cooking (i.e. the chef (*magister coquinae*)) and dining - the cupbearer (*pincerna* vel *subpincerna*), the steward (*dapifer* vel *subdapifer*), the krajczyk (*incisor*) during the reign of Casimir Jagiellon as the Grand Duke of Lithuania (1440-1492). By analysing the careers of people holding offices formally related to „serving” the Lithuanian ruler during meals it is visible, that their position in the court and environment of the ruler was higher than would be expected from a simple analysis of the *cursus honorum*.

Słowa kluczowe: Wielkie Księstwo Litewskie, urzędy dworskie, Kazimierz Jagiellończyk

Keywords: Grand Duchy of Lithuania, court offices, Casimir Jagiellon

W e wczesnym i pełnym średniowieczu urzędnicy dworscy byli odpowiedzialni za poszczególne działy pracy dworu królewskiego w ramach przypisanych do danego urzędu zadań. Danemu urzędowi podlegała ta część personelu dworu, której zadania mieściły się w sferze jego kompetencji. Na Zachodzie Europy, w późnym średniowieczu, część urzędów powoli traciła swój praktyczny wymiar i przekształcała się w funkcję honorową, nieodgrywającą roli w organizacji i działaniu dworu. Ich aktywność przejawiała się sporadycznie podczas uroczystych ceremonii dworskich. Obowiązki faktycznych zarządców nad poszczególnymi służbami przeszły w ręce „specjalistów”. Byli to kierownicy wyłonieni z grona członków służb dworskich, posiadający odpowiednią specjalistyczną wiedzę oraz niezbędne doświadczenie¹.

Ślady funkcjonowania tego rozwiązania można dostrzec już na dworze Władysława Jagiełły. Jednakże ten stan rzeczy wynikał w państwie polsko-litewskim z braku w obu hierarchiach dworskich części urzędów (np. łowczego nadwornego) i konieczności zapewnienia przypisanych gdzie indziej do tych urzędów obowiązków odpowiednim surogatom².

W czasach Kazimierza Jagiellończyka część urzędników nadwornych – zarówno koronnych, jak i litewskich – nadal pełniła ważną rolę w organizacji dworu. Proces zaobserwowany w zachodniej części Europy, polegający na odrywaniu istniejących urzędów dworskich od faktycznego wpływu na funkcjonowanie dworu następuje tu o wiele wolniej i kończy się zapewne w pierwszych dwóch dziesięcioleciach panowania Zygmunta Starego. Jednocześnie w czasach króla Aleksandra hierarchia urzędnicza, zarówno polska, jak i litewska, została uzupełniona o niepowołane dotychczas do życia urzędy. Jednakże w ślad za kreacją nowego urzędu w większości przypadków nie szło powierzenie mu faktycznych kompetencji³.

Niejasna hierarchia dworu oraz potrzeba zapewnienia mu sprawnego zarządu spowodowała tworzenie godności znajdujących się na pograniczu urzędu i funkcji. Ta było w przypadku marszałkostwa nadwornego i podskarbiostwa.

¹ J. Hirschbiegel, *Der Hof als soziales System*, „Mitteilungen der Residenzen-Kommission Der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen” 1993, t. 3 (1), s. 11-25.

² H. Kręt, *Służby dworskie dworu Jadwigi i Jagiełły w świetle wydatków podskarbińskich i podrzędniczych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1985, nr 663, s. 85-86.

³ S.C. Rowell, *Trumpos akimirkos iš Kazimiero Jogailaičio Dvaro: neeilinė kasdienybė tarnauja valstybei*, „Lietuvos istorijos metraštis” 2004, z. 1, s. 25-56; K. Pietkiewicz, *Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492-1506)*, [w:] *Lietuvos valstybe XII-XVIII a.*, ed. Z. Kiaupa, A. Mickevičius, J. Sarcevičienė, Vilnius 1997, s. 82-83; R. Jaworski, *Dwór litewski Kazimierza Jagiellończyka (1440-1492)*. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem Prof. M. Koczerskiej, obroniona w 2004 r. na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego (mps).

Sytuację komplikował dodatkowo brak czytelnego podziału na urzędy zarządu państwem i urzędy zarządu dworem. Brak wyraźnego rozgraniczenia był spowodowany specyfiką ustroju Litwy, w którym centralną pozycję zajmował wielki książę. Wokół niego koncentrował się całokształt życia politycznego Wielkiego Księstwa. Stąd też wszystkie urzędy do początków XVI w. określano mianem *hospodarskich*.

Zapisany prawem podział na urzędy ziemskie centralne i dworskie pojawia się w Wielkim Księstwie dopiero w połowie XVI w. Wydzielono wówczas grupę urzędów Wielkiego Księstwa (*officiales Magni Ducatus*) i urzędników dworu (*officiales aulae*). Rozdział ten pokrywa się z rozdzieleniem urzędów dla całej Rzeczypospolitej wprowadzonym na sejmie unijnym 1564 r. na urzędy większe i nadworne. Do urzędów dworskich zaliczono: podkomorzego, podczaszego, krajczego, chorążego nadwornego, koniuszego, kuchmistrza, wozowniczego, cześnika, podstolego, stolnika, łowczego nadwornego, pisarza skarbnego i podkluczego. Wykaz ten odbiega znacznie od zestawienia urzędów dworskich istniejących za czasów Kazimierza Jagiellończyka. Część z nich nie istniała jeszcze, jak godność wozowniczego i podkluczego. W spisie brak też urzędów marszałka nadwornego i marszałków hospodarskich⁴.

Problemy stwarza wskazanie zakresu kompetencji danego urzędnika nadwornego. W przypadku urzędów centralnych czy ziemskich o ich obowiązkach wnioskujemy z wystawianych dokumentów, poświadczających dokonaną przez nich, w ramach swych kompetencji, akcję prawną. Niezwykle przydatne są też mandaty hospodarskie nakazujące urzędnikowi podjęcie (lub zaniechanie) określonych działań. W przypadku urzędników nadwornych nie dysponujemy tego typu źródłami.

Oprócz wspomnianych wyżej koronnych aktów normatywnych, informacji na temat kompetencji urzędnika dostarczają źródła z końca szesnastego stulecia, gdy upowszechnia się praktyka wystawiania aktu nominacji oraz zwyczaj notowania w Metryce Litewskiej tekstów przysięg składanych przez urzędników w momencie obejmowania urzędu.

⁴ J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386-1795*, Kraków 1885, s. 197-198. Na temat początków litewskiego dworu wielkksiążęcego zob. R. Petrauskas, *Didžiojo kunigaikščio institucinio dvaro susiformavimas Lietuvoje (XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje)*, „Lietuvos istorijos metraštis” 2005, z. 1, s. 5-38; polska wersja: *Kształtowanie się instytucji dworu wielkksiążęcego w Wielkim Księstwie Litewskim (koniec XIV – połowa XV wieku)*, „Politeja. Pismo wydziału studiów międzynarodowych i politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2011, t. 16, z. 2, s. 155-185 (w artykule odwołuję się do polskiej wersji).

W dokumentach nominacyjnych na urzędy nadworne zazwyczaj wystawca ogranicza się do stwierdzenia, że urzędnik piastować ma swą godność *со всеми по тому, какъ ся тотъ врадъ здѣвна въ собе маеть и какъ первыи конюшыи наши тотъ врадъ отъ предковъ наших и от нас держывали*⁵. Jednocześnie w materiale źródłowym znajdujemy nominacje na urzędy dworskie, w których zakres kompetencji jest szczegółowo określony. Są to przede wszystkim urzędy związane z zarządaniem finansami dworu. Ta dwoistość praktyki względem nominacji urzędniczych jest świadectwem uwagi, jaką ostatni Jagiellonowie przykładali do poszczególnych litewskich urzędów nadwornych oraz roli, jaką dany urząd odgrywał w funkcjonowaniu dworu.

Literatura przedmiotu oraz zachowany materiał źródłowy – zarówno litewski, jak też analogiczny koronny – nie dają jasnej odpowiedzi, czy w czasach Kazimierza urzędnicy nadworni składali w momencie objęcia urzędu przepisaną prawem przysięgę. Wydaje się, że za panowania Jagiellończyka przysięgę odbierano jedynie od niektórych urzędników nadwornych. Podobnie jak w przypadku szczegółowego opisu w akcie nominacji kompetencji danego urzędnika, tak obowiązek złożenia przysięgi może dowodzić wyjątkowej roli danego urzędu na dworze. W czasach Kazimierza przysięgę zapewne składali marszałkowie i podskarbiowie. O zaprzysiężeniu tych par urzędników mówi konstytucja z 1504 r.⁶ W czasach dwóch ostatnich Jagiellonów przysięgę zobowiązani byli złożyć wszyscy urzędnicy dworu⁷. W tekście roty często, poza zwyczajowym zapewnieniem władcy o swej wierności i wezwaniem pomocy boskiej, pojawiają się konkretne zobowiązania nominata dużo mówiące o stawianych przed urzędnikiem zadaniach.

W Wielkim Księstwie, w sytuacji, kiedy kompetencje poszczególnych członków dworu pozostawały w dużym stopniu nieokreślone, o faktycznej randze urzędu (funkcji) i zakresie związanych z nim kompetencji przesądzała decyzja władcy. Pozycja ta nie wynikała z faktycznej wartości i znaczenia

⁵ Cyt. z nominacji na koniuszostwo nadworne dla Wasyla Bohdanowicza Czyża z 1524 r. (I. Malinowski, *Sbornik' materialov' otnoščichsja k' istorii panov-rady Velikago Knjažestva Litovskago*, Tomsk' 1901, nr 9, s. 11-12). Podobnie ogólne wskazanie kompetencji w nominacjach m.in. na podkomorstwo z 1527 r. (ibidem, nr 13, s. 14-15), stolnikostwo z 1554 r. (ibidem, nr 34, s. 36-37) i podskarbiostwo z 1569 r. (ibidem, nr 64, s. 81-83).

⁶ *Statuta Alexandri regis Petricoviae sancita anno 1504*, [w:] *Volumina constitutionum*, vol. 1 (1493-1526), ed. St. Grodziski, H. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa 1996, s. 128.

⁷ F. Fuchs, *Ustrój dworu królewskiego za Stefana Batorego*, [w:] *Studia historyczne ku czci profesora Wincentego Zakrzewskiego*, Kraków 1908, s. 47.

wykonywanych zadań dla funkcjonowania dworu, lecz, jak można sądzić ze źródeł, z częstotliwości kontaktów z hospodarem. Wydaje się, że ranga urzędu była w dużym stopniu funkcją „odległości” urzędnika od hospodara. Ważną rolę odgrywał tu uzus oraz osobowość osoby piastującej daną dworską godność. Dopuszczenie do bezpośredniego otoczenia władcy świadczyło o zaufaniu, jakim dana osoba była obdarzana przez władcę. W sytuacji, gdy życie wielkiego księcia często było narażane na zamach, otoczenie władcy musiało pozostawać szczególnie zaufane i pewne.

Za rządów Kazimierza Jagiellończyka obsadzono po raz pierwszy na Litwie stolnikostwo (1447), koniuszostwo (1455), podstolstwo (1475), podczaszostwo (1476) i krajstwo (1481). Część tych urzędów miało charakter efemeryczny, np. krajstwo. Część jednak na stałe weszła w skład nadwornego korpusu godności dworskich, jak np. podczaszostwo⁸.

Wykaz urzędników dworskich Kazimierza zawdzięczamy spisom zestawionym przez Henryka Lulewicza i Andrzeja Rachubę⁹. Przy formułowaniu na podstawie tego zestawienia wszelkich wniosków i hipotez trzeba brać poprawkę na ograniczenia tego wydawnictwa. Stosunkowo skąpa baza źródłowa, jaką dysponujemy dla dziejów średniowiecznej Litwy, utrudnia precyzyjne wskazanie momentu (daty) objęcia i zwolnienia urzędu przez daną osobę. Nie jest wykluczone, że niewielka baza źródłowa uniemożliwia sporządzenie idealnego (czyli kompletnego) wykazu urzędników.

Trudności sprawia określenie momentu, w którym dany urząd pojawia się w litewskiej hierarchii urzędniczej. Szczególnie widać to właśnie w przypadku urzędów nadwornych. Często próby zaszczerpienia danego urzędu podejmowane w końcu XIV w. bądź w pierwszej połowie XV w. nie przynosiły rezultatu. Po pojawieniu się w źródłach jednorazowo albo dwukrotnie osoby z danym tytułem, następuje kilkudziesięcioletnia przerwa. Fakt, że na gruncie litewskim niektóre urzędy nie utrwały się, może świadczyć o tym, że nie były one potrzebne, natomiast kompetencje, które w Koronie przypisano do danej godności dworskiej, w Wielkim Księstwie z powodzeniem realizowała istniejąca już hierarchia. Nie jest wykluczone jednak, że funkcjonowanie danego urzędu przez kolejne dziesiątki lat pozostaje dla nas nieuchwytnie z braku źródeł¹⁰.

⁸ *Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Ksiestwa Litewskiego XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, [*Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, t. 11, red. A. Gąsiorowski], Kórnik 1994 [dalej: *Urzednicy WKL*], ss. 186, 54, 142, 163, 57.

⁹ *Ibidem*, passim.

¹⁰ R. Petrauskas, *Kształtowanie*, s. 157-159.

Litewska hierarchia urzędnicza kształtowała się pod wpływem zmian zachodzących wśród urzędników centralnych i nadwornych Królestwa Polskiego. Było to zgodne z zamysłem zarówno elit litewskich, jak i koronnych i znalazło dobitny wyraz w zapisach unii horodelskiej. W akcie zapisano, że w Wielkim Księstwie *dignitates, sedes et officia prout in regno Poloniae institutae sunt, instituentur et locabuntur*¹¹. Kwestia wpływu polskich rozwiązań na organizację dworu w Wielkim Księstwie Litewskim wymaga odrębnych badań, zarówno nad poszczególnymi urzędami, jak i nad całą hierarchią. Niestety, trudno o badania komparatystyczne, gdy, jak już wspomniano, brak opracowań (zarówno syntezy, jak też szczegółowych monografii) poświęconych dworowi monarszemu w Polsce późnego średniowiecza¹². Jednakże można zauważyć, że kreowaniu nowego urzędu w Koronie, towarzyszyło powołanie jego litewskiego odpowiednika. Najczęściej litewski odpowiednik pojawiał się w kilkadziesiąt lat po utworzeniu urzędu w Koronie.

Opóźniona percepcja urzędów może być również wynikiem oporu litewskich elit przed przyjmowaniem obcych, „polskich”, rozwiązań. Świadomość odrębnej tradycji ustrojowej szczególnie nasiliła się w XVI w. W swym memoriale Olbracht Gasztołd, przywołuje Kazimierza Jagiellończyka, jako władcę, który zachowywał swe państwa w ich prawach oraz zwyczajach i szanował fakt, że Litwini chcą zatrzymać swe litewskie zwyczaje, natomiast Polacy – polskie¹³.

Rozróżnienie na urzędy centralne i nadworne możemy zauważyć już w czasach Kazimierza. Źródłem wiedzy na ten temat są testacje dokumentów wystawianych przez kancelarię wielkksiążęcą. Zgodnie z formularzem przyjętym w tej kancelarii, po wymienieniu świadków akcji prawnej, znajduje się zazwy-

¹¹ *Akty unii Polski z Litwą*, wyd. St. Kutrzeba i Wł. Semkowicz, Kraków 1932, nr 51, s. 66-67.

¹² O potrzebie podjęcia badań nad urzędami nadwornymi zob. m.in. A. Gąsiorowski, *Starszeństwo urzędów w Polsce późnośredniowiecznej*, „Roczniki Historyczne” 1969, t. 35, s. 45-46.

¹³ [...] *Lithuanos ergo Lithuanico more servandos censo, Polonos Polonico, neque id ex re mea privata, sed ex re publica fieri iudico. Non sine causa rex Casimirus nunquam passus fuit vel nominari, aliquam mutationem fieri in isto ducatu, sed juxta antiquum morem et consuetudinem manere volebat, in quo tot saeculis permanentes, a temporibus scilicet Attilae regis, non solum suos fines ab omnibus hostibus tutabantur, sed etiam eos augebant et dilatabant* (*Acta Tomiciana*, t. 11, wyd. Z. Cielichowski, Kórnik 1901, nr 214, s. 165). Zob.: J. Bardach, *Litewskość w państwowości i systemie prawa Wielkiego Księstwa w XVI-XVIII stuleciach*, [w:] *Tarp istorijos ir butoves. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, ed. A. Bumblauskas, R. Petrauskas, Vilnius 1999, s. 349-366; S.C. Rowell, *Custom, rites and power in mediaeval and early modern Lithuanian society*, [w:] *Kultūry sankirtos: skiriama doc. dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui*, ed. D. Kaukėnas, Z. Kiaupa et al., Vilnius 2000, s. 62-63.

czaj zwrot *et aliisque quam pluribus testibus fidedignis*. Wyjątkowo inny zwrot pojawia się w dokumencie z lipca 1449 r. W formule testacyjnej wymieniono pięć osób. Wszyscy oni byli urzędnikami dworskimi, mianowicie – marszałek wielki Staczko, Olechno Sudymontowicz z tytułem najwyższego podczaszego, Andruszko Golginowicz kuchmistrz oraz Olechno Dyl, marszałek gospodarski. Po wyliczeniu urzędników zapisano formułę *et aliis nostris familiaribus*¹⁴. Oczywiście trudno budować, opierając się o jednostkowe odstępstwo od formularza, daleko idące uogólnienia, jednakże zapis ten świadczy, że urzędników nadwornych odróżniano i wyraźnie oddzielano od urzędników centralnych oraz wyższych urzędników ziemskich wchodzących w skład rady wielkoksiążęcej.

Świadomości różnicy pomiędzy urzędami państwa a urzędami dworu nie przyspieszyło procesu wykształcenia się hierarchii w obrębie urzędów nadwornych. W przypadku urzędów centralnych i terytorialnych (ziemskich) można było wskazać, który z nich zajmuje wyższą pozycję, który zaś niższą. Starszeństwo to opierało się przede wszystkim na przypisanych do danego urzędu kompetencjach. Drugorzędną rolę odgrywała szeroko rozumiana „godność urzędu”, na którą składała się starodawność funkcji, zwyczajowe miejsce w hierarchii oraz uposażenie.

Urzędy nadworne, z racji posiadania wydzielonych, specjalistycznych, kompetencji nie poddawały się jasnej hierarchizacji. O ile niekwestionowane pierwszeństwo wśród godności dworskich należało do marszałkostwa, to ustalenie stosunku podległości pomiędzy np. podczaszostwem, stolnikostwem czy podstolstwem budziło ożywione spory. Hierarchię urzędów dworskich po dziesięcioleciach sporów ustalono dopiero w 1635 r.¹⁵ Długotrwały brak określonego prawem starszeństwa urzędów na dworze pozostawiał decyzję o randze danego urzędu w gestii władcy. Ważną rolę odgrywała tu również osobowość samego urzędnika¹⁶.

Szczególnie wysoką pozycję w litewskim *cursus honorum* zajmowały urzędy dworskie wiążące się z bezpośrednim usługiwaniem wielkiemu księciu przy stole – podczaszcy (*pincerna* vel *subpincerna*), podstoli (*dapifer* vel *subdapifer*)

¹⁴ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej. Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis*, vol. I: fasc. 2 (1468-1501), wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, [Wydawnictwa Komisji Historycznej PAU, nr 81] Kraków 1932, nr 194, s. 220.

¹⁵ *Volumina Legum*, t. 3, s. 420; F. Fuchs, op. cit., s. 51-52.

¹⁶ A. Gąsiorowski, *Starszeństwo urzędów w Polsce późnośredniowiecznej*, „Roczniki Historyczne” 1969, R. 35, s. 45.

oraz krajczy (*incisor*), a także opieką nad osobistymi pokojami władcy – podkomorzy (*camerarius, succamerarius*). Wśród urzędów tych wybija się podczaszostwo. Godność próbował do hierarchii dworskiej wprowadzić Witold, lecz, jak można sądzić z zachowanych źródeł, bez powodzenia. Ciąg urzędników posługujących się tytułem podczaszego pojawia się w czasach Kazimierza¹⁷.

Do kompetencji podczaszego należało dbanie o napoje podawane na hospodarski stół¹⁸. Wydaje się, że w czasie litewskich rządów Kazimierza Jagiellończyka do tytułu podczaszego przypisane były faktyczne obowiązki związane nadzorem nad gospodarską piwnicą. Dopiero za panowania Aleksandra Jagiellończyka funkcja ta staje się czysto ceremonialna. Podczaszostwo staje się w ten sposób często pierwszym szczeblem w karierze synów możnowładców litewskich. Tradycja ta utrzymuje się praktycznie do końca Rzeczypospolitej¹⁹.

Wysoka pozycja podczaszostwa w hierarchii urzędów nadwornych wynikała ze względów praktycznych. W Wielkim Księstwie, gdzie nierzadko narzędziem walki politycznej była trucizna, dbałość o zabezpieczenie wielkksiążęcej piwnicy przed niepowołanymi była niezwykle ważna. Warto w tym kontekście przywołać choćby Długoszową wzmiankę o niechęci Jagielly, by ktokolwiek poza nim dotykał jego osobistych naczyń²⁰. Również charakterystyczne jest wielokrotnie podnoszona w źródłach wstrzeźliwość Jagiellonów w spożywaniu alkoholi – wina nie pił Władysław Jagiello i Kazimierz Jagiellończyk oraz do późnego wieku Zygmunt Stary²¹. Abstynencja ta była przejawem ostrożności, gdyż w alkoholu (winie czy piwie) najłatwiej ukryć smak trucizny. Strach przed trucicielem opierał się o jak najbardziej realne przesłanki, jako że od trucizny zginąć mieli dwaj bracia Jagielly: Wigunt-Aleksander (w 1392 r.) i Iwan-Skirgiełło (w 1394 lub 1395 r.)²². Nie można też zapominać, że poprzednik Kazi-

¹⁷ O roli rządów Witolda dla kształtowania się dworu wielkksiążęcego i jego hierarchii urzędniczej zob. R. Petrauskas, op. cit., s. 159-165.

¹⁸ S. Kutrzeba, *Urzędy koronne i nadworne w Polsce, ich początek i rozwój do roku 1504*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1903, t. 31, s. 1144-1145; F. Fuchs, op. cit., s. 86; *Wykaz urzędów i służby dworu królewskiego w Polsce z czasów Henryka Walezego*, wyd. S. Kutrzeba, „Archiwum Komisji Historycznej PAU”, t. 9, Kraków 1902, s. 391.

¹⁹ K. Pietkiewicz, op. cit., s. 82; F. Fuchs, op. cit., s. 41.

²⁰ K. Biedrowska-Ochmańska, J. Ochmański, *Władysław Jagiello w opiniach swoich współczesnych. Próba charakterystyki jego osobowości*, Poznań 1987, s. 39-40.

²¹ M. Kromer, *Mowa na pogrzebie Zygmunta I*, wstęp, przekł. i oprac. J. Starnawski, Olsztyn 1982, s. 139.

²² J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, [Biblioteka Genealogiczna, t. 2], Poznań-Wrocław 1999, nr 74, s. 152-155 (Wigunt Aleksander); nr 49, s. 98-104 (Skirgiełło-Iwan).

mierza na hospodarskim stolcu stracił życie w wyniku skrytobójczego zamachu. Podczaszy musiał być więc osobą pewną, obdarzoną pełnym zaufaniem.

Podobnym zaufaniem cieszyć się musiał podkomorzy hospodarski. Odpowiadał on za prywatne pokoje władcy i jego osobiste sprzęty – odzież i zapewne broń. Podkomorzy był również zwierzchnikiem pokojowców (łóżniczych) wielkiego księcia. Czyniło to z funkcji podkomorzego jeden z kluczowych urzędów na dworze²³.

W latach osiemdziesiątych XV w. – więc u schyłku panowania Kazimierza – wzorem Polski w hierarchii urzędników dworskich na Litwie pojawia się krajczy. Praktyka koronna, jak również źródła litewskie nie dostarczają informacji na temat zadań stawianych przed krajczym. Być może krajstwo wiązało się z jakimiś bliżej nam nieznanymi obowiązkami związanymi ze stołem i spizarnią hospodarską. W Koronie była to chyba już w końcu godność czysto honorowa, którą obdarzane są osoby należące jednak do najbliższego otoczenia władcy²⁴. Świadczyć o tym może zlecenie przez Jadwigę delikatnej misji zebrania wiadomości o wyglądzie i obyczajach Jagielly właśnie krajczemu, Zawiszy z Oleśnicy.

Krajczy litewscy często przechodzili na podczaszostwo. Tak stało się z Aleksandrem Jurjewiczem Holszańskim²⁵, który po dwóch latach pełnienia funkcji krajczego przeszedł w 1488 r. na podczaszostwo oraz z Mikołajem Mikołajewiczem Radziwiłłowiczem²⁶, który już za Aleksandra awansował z krajczego na podczaszego. Jednak za panowania Aleksandra krajstwo, podobnie jak podczaszostwo staje się etapem w karierze młodych arystokratów i przestaje odgrywać jakąkolwiek faktyczną rolę w administrowaniu dworem.

Zaufanie monarsze mierzone bliskością i częstotliwością kontaktów z władcą owocowało błyskotliwymi karierami. Najlepszym przykładem takiego wyniesienia są losy Olechno Sudymontowicza. Olechno (Aleksander) był synem drobnego bojara Sudymonta znanego z nadania otrzymanego od Zygmunta Kiejstutowicza w 1434 r. Nie wiemy, jaką drogą trafił on na tworzący się w la-

²³ O genezie urzędu podkomorzego oraz problemach terminologicznych zob. A. Bogucki, *Komornik i podkomorzy w Polsce Piastowskiej*, „Społeczeństwo Polski Średniowiecznej” 1983, t. 3, s. 75-133; J. Danka, A. Nowakowski, *Osobiste arsenały Władysława Jagielly i Ulryka von Jungingen w świetle współczesnych rachunków*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1981, R. 29, z.1, s. 30-34. Zob. też *Wykaz dworu*, s. 390-391.

²⁴ F. Fuchs, op. cit., s. 86-87.

²⁵ Urzędnicy WKL, s. 210; S. M. Kuczyński, *Holszański Aleksander Jurjewicz (zm. 1511)*, PSB, t. 9, Wrocław [et al.] 1960-1961, s. 586-587.

²⁶ Urzędnicy WKL, s. 234; G. Błaszczuk, *Radziwiłł Mikołaj (ok. 1470-1521)*, PSB, t. 30, Wrocław [et al.] 1987, s. 316-319.

tach czterdziestych dwóh litewski Kazimierza Jagiellończyka. Sudymontowicz był zapewne, rówieśnikiem młodego hospodara. Syn Sudymonta szybko zaczął cieszyć się zaufaniem młodego księcia. Od w 1448 r. zostaje podczaszym hospodarskim, by rok później objąć również podkomorstwo. Ostatni raz z tytułem podkomorzego Olechno pojawia się w dokumencie ze stycznia 1453 r., lecz wydaje się że łączył podkomorstwo i podczaszostwo dłużej, do końca lat sześćdziesiątych²⁷.

Z racji swych obowiązków Olechno towarzyszył Kazimierzowi w jego podróży. Sudymontowicz brał również udział w kampaniach wojny trzynastoletniej. O jego obowiązkach świadczy pismo Kazimierza do rady miasta Torunia z 29 grudnia 1454 r. Król upoważnił w nim Olechnę, tytułowanego tu podczaszym litewskim, do odbioru odzieży (w tym szub) oraz bliżej nieokreślonych rzeczy zdeponowanych u mieszczanina toruńskiego Rucha (*Rusch*)²⁸.

Obowiązki Olechny nie ograniczały się jedynie do posługi w komnatach hospodarskich i troski o ruchomości władcy. Podczas bitwy pod Chojnicami wraz z innymi sześcioma dworzanami litewskimi oraz sześcioma polskimi stanowił osobistą straż króla²⁹. Sudymontowicz podobnie jak czterech innych Litwinów dostał się do niewoli krzyżackiej. Po opuszczeniu niewoli znaczenie syna Sudymonta wzrosło. Opisując pod rokiem 1456 główne stronnictwa polityczne na Litwie, Jan Długosz wspomina, że Olechno był *jednym z największych ulubieńców króla Kazimierza, który go z niskiego stanu wyniósł do najwyższych zaszczytów*³⁰. Olechno zawdzięczał swe wyniesienie Kazimierzowi i tylko na łasce hospodarskiej opierała się jego pozycja. Pozycja człowieka nowego, bez ko-

²⁷ Obszerną literaturę na temat Olechny Sudymontowicza zbiera W. Wróbel (*Krag rodziny Zofii z Chozowa Holszańskiej i jej testament z 29 lipca 1518 r.*, [w:] *Rody, rodziny Mazowska i Podlasia: źródła do badań genealogicznych*, Łomża 2013, s. 245-366). Interesująca jest używana przez Sudymontowicza tytułatura. Na listach świadków określany jest jako *supremus subpicer-na* lub jako *supremus et specialis cubicularius*, nie pojawia się zaś termin zazwyczaj stosowany w Koronie, czyli *succamerarius* bądź *prefectus camerae regiae*. Świadczyć to może o specjalnej randze, podkreślać rolę i pozycję na dworze. Bardziej adekwatny był by w jego przypadku tytuł najwyższego łożniczego; por. S. Kutrzeba, op. cit., s. 148.

²⁸ Toruń, Archiwum Państwowe, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych, sygn. 1593.

²⁹ M. Biskup, *Spisy jeńców polskich z bitwy pod Chojnicami*, „Przegląd Historyczny” 1965, t. 56, z. 1, s. 102.

³⁰ [...] *Quam rem Olechno, inter paucos regi carus et per eum ex humili sorte in altam erectus* [...], Joannis Długossii *annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, Lib. 12, 1445-1461, consilium ed. G. Wyrozumski (praeses), C. Baczkowski et al.; textum rec. D. Turkowska; moderatore G. Wyrozumski; commentarios confecit Ch. Ożóg, Cracoviae 2003, s. 258.

neksji i powiązań, zapewne odrzuconego przez ściśle zhierarchizowaną litewską elitę polityczną, czyniła go idealnym kandydatem do najwyższych godności.

W 1466 r. Sudymontowicz występuje w źródłach jako namiestnik połocki, pozostając nadal podczaszym. Namiestnictwo ze stolicą w Połocku sąsiadowało z Wielkim Księstwem Moskiewskim, Nowogrodem Wielkim, Pskowem oraz Zakonem Inflanckim. Sudymontowicz stał się w ten sposób odpowiedzialny za ważny kierunek litewskiej polityki zagranicznej. Dzięki tej nominacji wszedł w skład szerokiej rady gospodarskiej. W 1477 r. po śmierci Michała Kieżgajły, wojewody wileńskiego i kanclerza Olechno Sudymontowicz objął obie najwyższe godności w państwie litewskim. I dopiero wtedy, po blisko trzech dziesięcioleciach (1448-1477), ustąpił z podczaszostwa.

Interesującym jest, że wśród litewskiej straży króla podczas bitwy chojnickiej pojawia się również wspomniany wyżej Bogdan Andrzejewicz Sakowicz, przyszły marszałek ziemski. Wydaje się, że to ze świty Kazimierza z lat 40-tych rekrutowali się w dużym stopniu ludzie, którzy odgrywali ważną rolę polityczną w czasach Kazimierza. Zaufanie zdobyte w latach młodości procentowało³¹.

Kariery podobne do życiorysu Olechny Sudymontowicza nie były ewenementem w Wielkim Księstwie. Najlepiej udokumentowane są losy niewolnego „chołopa” gospodarskiego Wojdyły. Był on na dworze dziada Kazimierza – księcia Olgierda – piekarzem. Olgierd i Jagiełło *postawili go pościel słać i wodę dawać pić*. Za wierną służbę Olgierd *wwiódł jego w dobrych*, czyli dopuścił do grona bojarów. Po śmierci Olgierda Wojdyłło pozostał przy Jagielle. Ten powierzył mu zarząd nad zamkiem w Lidzie, a później nie zważając na protesty Kiejstuta i panów rady, oddał mu rękę swej rodzonej siostry Marii (1379 r.). Wojdyłło był wykorzystywany przez Jagiełłę w delikatnych misjach dyplomatycznych, np. posłował do Krzyżaków. Gdy w 1381 r. wybuchł konflikt między Jagiełłą i Kiejstutem, Wojdyłło miał nieszczęście dostać się w ręce tego ostatniego. Kiejstut kazał go powiesić³².

Podobnie spektakularne kariery podczaszych znamy z Korony. Jakuba z Dębna był przez trzynaście lat (1447-1460) podczaszym, by następnie przejść na podskarbiostwo. Uwieńczeniem jego kariery było kanclerstwo oraz godności wojewody sandomierskiego i kasztelana krakowskiego. Jakub był jednym

³¹ W. Jarmolik, *Kariery polityczne dworzan litewskich Kazimierza Jagiellończyka*, [w:] *Europa Orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność. Studia i materiały ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Alexandrowiczowi w 65 rocznicę urodzin*, red. Z. Karpus, T. Kempa, D. Michaluk, Toruń 1996, s. 94-95.

³² Informacje na temat Wojdyły w biogramie jego żony Marii Olgierdówny (J. Tęgowski, op. cit., nr 69, s. 143-144 (tam też dalsza literatura).

z najbliższych współpracowników Kazimierza³³. Analogiczne przykłady karier znamy też m.in. z obszaru Mazowsza³⁴.

Daleko dalej w stosunku mierzonym bliskością władcy i jego zaufaniem znajdują się pozostałe urzędy dworskie.

Niewiele powiedzieć możemy o urzędach podstolego i kuchmistrza. W okresie samodzielnych rządów Kazimierza nad Litwą, czyli w latach czterdziestych, z tytułem podstolego pojawia się niezidentyfikowany Pietrasz. W kolejnych dekadach brak informacji o takich osobach, dopiero w 1475 r. z tytułem tym występuje Wojciech Janowicz Moniwidowicz. Być może urząd ten reaktywowano na Litwie z potrzeby chwili. Według Długosza potomek Moniwida brał udział w orszaku eskortującym Jadwigę Jagiellonkę, córkę Kazimierza, udającą się na dwór swego przyszłego męża Jerzego bawarskiego. Niewykluczone, że stolnikostwo przydano Litwinowi, by w ten sposób podnieść jego rangę³⁵. Moniwidowicz niedługo potem zmarł, natomiast po jego śmierci urząd ten pozostał długo nieobsadzony. Dopiero w 1488 r. z tytułem podstolego pojawia się Stanisław Piotrowicz Kiszka³⁶.

W Wielkim Księstwie Litewskim urząd kuchmistrza (*magister coquine*) pojawił się za rządów Witolda Kiejstutowicza. Podobnie jednak, jak to było w przypadku kilku innych urzędów nadwornych, pierwsza próba zaszczerpienie tego urzędu na gruncie litewskim nie powiodła się. Również nominacja dla Andrzeja Golginowicza ok. 1446 r. nie ustabilizowała pozycji tej godności wśród urzędów litewskich. Ostatnia wzmianka wymieniająca Golginowicza z tytułem kuchmistrza pojawia się 1449 r. Jego następcą Olechno Sakowicz pojawia się

³³ F. Kiryk, *Jakub z Dębna na tle wewnętrznej i zagranicznej polityki Kazimierza Jagiellończyka*, Wrocław 1967; W. Falkowski, *Elita władzy w Polsce za panowania Kazimierza Jagiellończyka (1447-1492)*, Warszawa 1992, s. 95, 164-165. Zob. uzupełnienia do biografii pracy F. Kiryka w: *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*, oprac. zb. [*Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, t. 10, red. A. Gąsiorowski], Kórnik 1992, s. 165.

³⁴ M. Wilska, *Ścibor z Sączocina – przykład niezwyklej kariery dworskiej z początku XV wieku*, „Społeczeństwo Polski Średniowiecznej” 1992, t. 5, s. 225-237.

³⁵ J. Ochmański, *Moniwid i jego ród. Studium z dziejów możnowładztwa litewskiego w XV wieku. Pierwsze w Wielkim Księstwie Litewskim latyfundiów świeckie*, do druku przygotował K. Pietkiewicz, przy współpracy E. Kelmy, „Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica” 2003, t. 9, s. 1-74; M. Biskup, *Wokół 'landsbuckiego wesela' 1475 roku*, [w:] M. Biskup, K. Górski, *Kazimierz Jagiellończyk. Zbiór studiów o Polsce drugiej połowy XV wieku*, Warszawa 1987, s. 297-299; F. Fuchs, op. cit., s. 87-88.

³⁶ Urzednicy WKL, s. 215. PSB XII, s. 515-517. Z. Spieralski, *Kiszka Stanisław (zm. 1513 lub 1514)*, PSB, t. 12, Wrocław [et al.] 1966-1967, s. 515-517.

dopiero w roku 1466 bądź 1481³⁷. Dopiero panowanie Aleksandra Jagiellończyka rozpoczęło okres konsekwentnego obsadzania tego urzędu.

Najprawdopodobniej już w drugiej połowie XV w. godność podstolego i kuchmistrza nie przekładała się na określone obowiązki w otoczeniu władcy. Zapewne zadania przypisane zazwyczaj do tych urzędów, z powodzeniem wypełniali inni funkcjonariusze dworu³⁸.

Śladem zakresu kompetencji litewskich kuchmistrzów jest zapisana w szesnastowiecznej księdze Metryki Litewskiej rota przysięgi tegoż urzędnika. Charakterystyczne, że w przysiędze nie ma słowa o administrowaniu pracy kuchni lub nadzorze nad zatrudnionymi tu kucharzami. W formule zapisano jedynie, że *przestrzegać będzie zdrowia Krola Iego Mości od szkody*. Kuchmistrz przysięgał: *A ieslibym kiedykolwiek co wiedział szkodliwego o zdrowiu Iego Krolewskiej Mości, mam przestrzegać zarazem, [...] y odnieść to do uszu Iego Krolewskiej Mości, a sam od wszelakich zamysłów złych na zdrowie Iego Krolewskiej Mosci ani radą, ani pomocą będę*³⁹. Ograniczenie obowiązków stawianych przed kuchmistrem do dbania o zdrowie monarchy i czuwanie, by nikt nie zatrul jego pokarmów, wpisuje się w żywioną przez kolejne pokolenia Jagiellonów obawę przed otruciem⁴⁰.

W świetle powyższych ustaleń można urzędy stołu i kuchni wielkksiążęcej spostrzegać jako ważny szczebel w karierze dworskiej, dający perspektywę dalszego awansu, natomiast osoby, którym powierzano te godności, jako ludzi cieszących się szczególnym zaufaniem władcy.

Problematyka dworu litewskiego w ujęciu analizy struktury organizacyjnej, w tym zakresu kompetencji poszczególnych funkcyjnych, wymaga dalszej pogłębionej analizy. Problemem, jak się wydaje na razie nierozwiązywalnym, jest brak możliwości odniesienia sytuacji panującej na dworze litewskim Kazimierza Jagiellończyka do realiów jego koronnego odpowiednika. Co prawda prace nad dziejami polskich dworów Jagiellonów są prowadzone, jednakże dwór najdłużej panującego w Koronie Jagiellona wciąż czeka na swojego badacza.

³⁷ W dacie dokumentu podana jest jedynie indykcja 14 (Urządnicy WKL, poz. 309, s. 62).

³⁸ F. Fuchs, op. cit., s. 88-89.

³⁹ *Lietuvos Metrika (1566-1572), knyga nr 530, viešųjų reikalų knyga 8*, ed. D. Baronas, L. Jovaiša, Vilnius 1999, nr 102, s. 91.

⁴⁰ Na temat lęku Jagiellonów przed otruciem i praktykowanych przez nich sposobów zapobieżenia temu ryzyku zob. R. Jaworski, *Zastawa paradna wielkich książąt litewskich w świetle spisu z roku 1545*. „Studia Waweliana” 2002-2003, t. 11/12, s. 157-166.

Bibliografia

Źródła

Acta Tomicianana, t. 11, wyd. Z. Cielichowski, Kórnik 1901.

Akty unii Polski z Litwą, wyd. St. Kutrzeba i Wł. Semkowicz, Kraków 1932.

Opracowania

Bardach J., *Litewskość w państwowości i systemie prawa Wielkiego Księstwa w XVI-XVIII stuleciach*, [w:] *Tarp istorios ir butoves. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, ed. A. Bumblauskas, R. Petrauskas, Vilnius 1999.

Biedrowska-Ochmańska K., Ochmański J., *Władysław Jagiełło w opiniach swoich współczesnych. Próba charakterystyki jego osobowości*, Poznań 1987.

Biskup M., *Spisy jeńców polskich z bitwy pod Chojnicami*, „Przegląd Historyczny” 1965, t. 56, z. 1.

Biskup M., *Wokół 'landshuckiego wesela' 1475 roku*, [w:] M. Biskup, K. Górski, *Kazimierz Jagiellończyk. Zbiór studiów o Polsce drugiej połowy XV wieku*, Warszawa 1987.

Błaszczyk G., *Radziwiłł Mikołaj (ok. 1470-1521)*, PSB, t. 30, Wrocław [et al.] 1987.

Bogucki A., *Komornik i podkomorzy w Polsce Piastowskiej*, „Społeczeństwo Polski Średniowiecznej” 1983, t. 3.

Danka J., Nowakowski A., *Osobiste arsenaly Władysława Jagiełły i Ulryka von Jungingen w świetle współczesnych rachunków*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1981, R. 29, z. 1.

Fałkowski W., *Elita władzy w Polsce za panowania Kazimierza Jagiellończyka (1447-1492)*, Warszawa 1992.

Fuchs F., *Ustrój dworu królewskiego za Stefana Batorego*, [w:] *Studia historyczne ku czci profesora Wincentego Zakrzewskiego*, Kraków 1908.

Gąsiorowski A., *Starszeństwo urzędów w Polsce późnośredniowiecznej*, „Roczniki Historyczne” 1969, r. 35.

Hirschbiegel J., *Der Hof als soziales System*, „Mitteilungen der Residenzen-Kommission Der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen” 1993, t. 3 (1).

Jarmolik W., *Kariery polityczne dworzan litewskich Kazimierza Jagiellończyka*, [w:] *Europa Orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność. Studia i materiały ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Alexandrowiczowi w 65 rocznicę urodzin*, red. Z. Karpus, T. Kempa, D. Michaluk, Toruń 1996.

Jaworski R., *Dwór litewski Kazimierza Jagiellończyka (1440-1492)*. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem Prof. M. Koczarskiej, obroniona w 2004 r. na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego (mps).

Jaworski R., *Zastawa paradna wielkich książąt litewskich w świetle spisu z roku 1545*, „Studia Waweliana” 2002-2003, t. 11/12.

Joannis Dlugossii *annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, Lib. 12, 1445-1461, consilium ed. G. Wyrozumski (praeses), C. Baczkowski et al.; textum rec. D. Turkowska; moderatore G. Wyrozumski; commentarios confecit Ch. Ożóg, Cracoviae 2003.

Kiryk F., *Jakub z Dębna na tle wewnętrznej i zagranicznej polityki Kazimierza Jagiellończyka*, Wrocław 1967.

Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej. Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis, vol. I: fasc. 2 (1468-1501), wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, [Wydawnictwa Komisji Historycznej PAU, nr 81] Kraków 1932.

Kręt H., *Służby dworskie dworu Jadwigi i Jagiełły w świetle wydatków podskarbińskich i podrzędniczych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1985, nr 663.

Kromer M., *Mowa na pogrzebie Zygmunta I*, wstęp, przekł. i oprac. J. Starnawski, Olsztyn 1982.

Kuczyński S.M., *Holszański Aleksander Jurjewicz (zm. 1511)*, PSB, t. 9, Wrocław [et al.] 1960-1961.

Kutrzeba S., *Urzędy koronne i nadworne w Polsce, ich początek i rozwój do roku 1504*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1903, t. 31.

Lietuvos Metrika (1566-1572), knyga nr 530, viešųjų reikalų knyga 8, ed. D. Baronas, L. Jovaiša, Vilnius 1999.

Malinovskij I., *Sbornik' materialov' otnoščichsja k' istorii panov-rady Velikago Knjažestva Litovskago*, Tomsk' 1901.

Ochmański J., *Moniwid i jego ród. Studium z dziejów możnowładztwa litewskiego w XV wieku. Pierwsze w Wielkim Księstwie Litewskim latyfundium świeckie*, do druku przygotował K. Pietkiewicz, przy współpracy E. Kelmy, „Lituanio-Slavica Posnaniensia. Studia Historica” 2003, t. 9.

Pietkiewicz K., *Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492-1506)*, [w:] *Lietuvos valstybe XII-XVIII a.*, ed. Z. Kiaupa, A. Mickevičius, J. Sarcevičienė, Vilnius 1997.

Petrauskas R., *Didžiojo kunigaikščio institucinio dvaro susiformavimas Lietuvoje (XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje)*, „Lietuvos istorijos metraštis” 2005, z. 1.

Petrauskas R., *Kształtowanie się instytucji dworu wielkksiążęcego w Wielkim Księstwie Litewskim (koniec XIV-połowa XV wieku)*, „Politeja. Pismo wydziału studiów międzynarodowych i politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2011, t. 16, z. 2.

Rowell S.C., *Custom, rites and power in mediaeval and early modern Lithuanian society*, [w:] *Kultūry sankirtos: skiriama doc. dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui*, ed. D. Kaukėnas, Z. Kiaupa et al., Vilnius 2000.

Rowell S.C., *Trumpos akimirkos iš Kazimiero Jogailaičio Dvaro: neeilinė kasdienybė tarnauja valstybei*, „Lietuvos istorijos metraštis” 2004, z. 1.

Spiralski Z., *Kiszka Stanisław (zm. 1513 lub 1514)*, PSB, t. 12, Wrocław [et al.] 1966-1967.

Statuta Alexandri regis Petricoviae sancita anno 1504, [w:] *Volumina constitutionum*, vol. 1 (1493-1526), ed. St. Grodziski, H. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa 1996.

Tęgowski J., *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, [Biblioteka Genealogiczna, t. 2], Poznań-Wrocław 1999.

Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV-XVIII wieku. Spisy, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, [Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy, t. 11, red. A. Gąsiorowski], Kórnik 1994.

Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku, oprac. zb. [Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy, t. 10, red. A. Gąsiorowski], Kórnik 1992.

Wilska M., *Ścibor z Sąchocina – przykład niezwyklej kariery dworskiej z początku XV wieku*, „Społeczeństwo Polski Średniowiecznej” 1992, t. 5.

Wolff J., *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386-1795*, Kraków 1885.

Wróbel W., *Krąg rodziny Zofii z Chożowa Holszańskiej i jej testament z 29 lipca 1518 r.*, [w:] *Rody, rodziny Mazowsza i Podlasia: źródła do badań genealogicznych*, Łomża 2013.

Wykaz urzędów i służby dworu królewskiego w Polsce z czasów Henryka Walezego, wyd. S. Kutrzeba, „Archiwum Komisji Historycznej AU”, t. 9, Kraków 1902.